

Versterken van *student voice* in het Hoger Onderwijs

Carien Verhoeff & Laurence Guérin

De Haagse Hogeschool

Samenvatting: Deze voorstudie verkent het begrip *student voice* en brengt *student voice* in verband met de kernopgave van het hoger beroepsonderwijs: beroepsvoorbereiding (kwalificatie en socialisatie) en vorming (*bildung* en emancipatie). Het theoretische onderzoek wordt gevolgd door een casestudy naar studentparticipatie op De Haagse Hogeschool: hoe manifesteert *student voice* zich en wat zijn belemmerende en bevorderende factoren? Met (half-)open interviews onder studenten van verschillende faculteiten en een enquête onder alle studenten in de medezeggenschap is inzicht verkregen in de soorten en mate van participatie en de mogelijkheden tot versterking. De conclusie uit de theoretische verkenning is dat drie vormen van participatie, *being heard*, *collaboration* en *leadership*, gezamenlijk bijdragen aan de ontwikkeling van een leer- en werkomgeving waarin op basis van openheid, respect, gelijkwaardigheid en wederkerigheid gezamenlijk verantwoordelijkheid wordt genomen voor de ontwikkeling van de onderdelen van de leergemeenschap en van de hogeschool als geheel. Uit het empirisch deel kunnen we voorlopig concluderen dat voor De Haagse Hogeschool winst valt te boeken door studenten op klas-, curriculum- en organisatieniveau serieuzer te betrekken in de besluitvorming. Vervolgonderzoek moet dit bevestigen.

Trefwoorden: student voice, studentparticipatie, (wereld)burgerschap, democratisering van onderwijs

corresponderende auteur: Dr. Carien Verhoeff (c.c.verhoeff@hhs.nl)

Artikel ontvangen [10-02-21]; geaccepteerd [11-05-21]; online gepubliceerd [21-06-21]

1. Inleiding

De Haagse Hogeschool heeft als ambitie 'Let's Change. You. Us. The World'. Het studierendement moet omhoog, het onderwijs moet aansprekend, studeerbaar, activerend en uitdagend zijn. De student staat centraal en verdient *high support* (De Haagse Hogeschool 2017; 2019). Studiesucces en studentwelzijn moeten verhoogd en de ontwikkeling tot wereldburger in een pluriforme samenleving moet worden ondersteund. Naast kwalificeren voor een beroep wordt daarom ook ingezet op toerusten voor het hele leven. Veel hogescholen kiezen voor een studentgeoriënteerde benadering. Om in het onderwijs

naast kwalificatie en socialisatie ook ruimte te maken voor brede vorming en emancipatie, is serieuze participatie van studenten in het hoger onderwijs noodzakelijk. Hierbij dient de vraag zich aan wat de rol van de student zelf daadwerkelijk is. Participatie serieus nemen vereist dat studenten gelijkwaardige gesprekspartners zijn die ontdekken hoe zij hun talenten kunnen verbinden aan professionele en maatschappelijke opgaven binnen en buiten het beroep. Het vereist ook dat in de school álle spelers bijdragen aan onderwijs, onderzoek en beleid op klas-, curriculum- en organisatieniveau. Kortom, dat studentparticipatie niet op een instrumentele wijze wordt gebruikt. De opgave om jongeren te laten participeren in besluitvorming op deze drie niveaus leidt tot de managementvraag wat nodig is om als hogeschool een democratisch instituut te zijn waarbinnen studenten en staf gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor een leer- en werkklimaat dat uitnodigt tot individueel en collectief leren. Ons vooronderzoek laat zien dat in onze hogeschool dit nog niet het geval is.

2. Verantwoording van het onderzoek

Dit vooronderzoek is een tweedelig onderzoek: een theoretisch onderzoek en een empirisch onderzoek op De Haagse Hogeschool. In dit vooronderzoek hebben we ons voornamelijk gericht op studenten en hoe ze hun participatie ervaren. De vraagstelling luidt: Hoe kunnen de we de stem van de student versterken zodat die bijdraagt aan de ontwikkeling van de student zelf en van De Haagse Hogeschool? De hoofdvraag impliceert vijf deelvragen: 1. Hoe kunnen we *student voice* definiëren? 2. Wat is de betekenis van *student voice* voor de ontwikkeling van de student en de hogeschool? 3. Wat zijn bevorderende en belemmerende factoren voor participatie van studenten?; 4. Hoe manifesteert *student voice* zich op de Haagse Hogeschool? en 5. Hoe kunnen we *student voice* op De Haagse Hogeschool versterken? De theoretische verkenning geeft antwoord op de eerste drie deelvragen. Het empirische onderzoek beantwoordt deelvragen 4 en 5.

De literatuur over *student voice* is omvangrijk. In deze voorstudie is aan de hand van recente overzichtsartikelen en via de sneeuwbalmethodede naar literatuur gezocht die antwoord geeft op onze drie theoretische deelvragen. Definities, omschrijvingen en operationalisaties van het begrip *student voice* zijn geïnventariseerd. En de opbrengsten die aan participatie worden toeschreven zijn in beeld gebracht. Het empirisch deel betreft een open interviewronde, een half-open interviewronde en een ronde met een gesloten vragenlijst voor alle studenten in de medezeggenschap. In de eerste fase zijn veertien open interviews afgenomen met zeven studenten, drie decanen, drie vertrouwenspersonen en een beleidsmedewerker. Vijf van de zeven studenten in deze open interviews zijn actief in de medezeggenschap, vertegenwoordigen verschillende opleidingen en zijn sterk betrokken bij de hogeschool. De open interviews zijn getranscribeerd en open en axiaal geco-

deerd door het gebruiken van de constante comparatieve methode (Boeije, 2002). Op grond van de resultaten van de open interviews zijn de semi-gestructureerde interviews opgezet. De semi-gestructureerde interviews waren verdeeld in 49 open vragen m.b.t. de drie niveaus van participatie (klas, curriculum en organisatie) plus acht vragen over de formele medezeggenschap. In deze tweede interviewronde hebben we zeventien half-open interviews afgenomen onder studenten van alle faculteiten, zowel actief als niet actief in de medezeggenschap. De studenten voor deze tweede fase zijn geselecteerd door aan managers en docenten van alle zeven faculteiten te vragen naar namen van studenten die actief en niet-actief zijn in de medezeggenschap. Zo is spreiding gerealiseerd over de faculteiten, studie jaren en mate van formele betrokkenheid. Alle semi-gestructureerde interviews zijn getranscribeerd. Voor de analyses van het kwalitatieve deel is gebruikt gemaakt van een cross-case analyse (Miles, Huberman & Saldana; 2014). Voor de gesloten vragen is gebruikt gemaakt van beschrijvende statistiek, namelijk frequenties. Tenslotte is een gesloten vragenlijst opgesteld (48 vragen en twee open vragen) en online verspreid onder alle studenten die actief zijn in de medezeggenschap (Hogeschoolraad, Faculteitsraden, Opleidingscommissies). Van de 128 verzonden vragenlijsten zijn er 37 (deels) ingevuld en geretourneerd. De geretourneerde vragenlijsten zijn van studenten afkomstig uit alle faculteiten en verschillende studie jaren. Voor de analyse hebben we beschrijvende statistiek toegepast, namelijk frequenties. Onder de totale groep respondenten zijn studenten die actief zijn in de medezeggenschap oververtegenwoordigd. De resultaten van het vooronderzoek leggen de basis voor de ontwikkeling van een vragenlijst die aan alle studenten zal worden voorgelegd.

3. *Student Voice*, instrumenteel en controversieel

De theoretische verkenning gaf zicht op enkelvoudige casestudies die hoofdzakelijk rapporteren over positieve effecten. Kritiek op deze studies wijst vooral naar de manier waarop studentparticipatie vorm krijgt en de praktische blokkades verantwoordelijk voor het uitblijven van positieve effecten. Deze paragraaf vat de uitkomsten van de theoretische verkenning samen.

Instrumenteel karakter van student voice

Sinds dertig jaar groeit het aantal studies naar '*student voice*'. Er is geen eenduidige definitie. Het wordt wel benoemd als studentparticipatie, studentbetrokkenheid, *student engagement*, *students as partners in learning and teaching* en *educational leadership*. De studies laten zien dat onderliggende visies *student voice* verschillend waarderen. Charteris & Smardon (2019) onderscheiden systeemgeoriënteerde benaderingen van leerlinggeoriënteerde benaderingen. De systeemgerichte benadering zoekt de waarde van stu-

dentparticipatie vooral in de betekenis voor het verbeteren van studieresultaten en de bijdrage aan extern bepaalde doelen en ambities. Het is een instrumentele benadering van *student voice*. Studentgeoriënteerde benaderingen zoeken de waarde vooral in de betekenis voor de ontwikkeling van de student zelf (Charteris & Smardon, 2019). De benaderingen kunnen elkaar uitsluiten, maar ook versterken.

De veel geciteerde auteurs Quaglia & Corso (2014) situeren *student voice* in hervormingsagenda's van het onderwijs en vertolken zodoende de instrumentele benadering van *student voice*. De gedachte is dat leerlingen met hoge aspiraties beter presteren en meer sociaal bewustzijn hebben, hetgeen bijdraagt aan de schoolprestaties. Hun vragenlijst gebaseerd op het aspiratiemodel (*My Voice*) operationaliseert de instrumentele benadering en toont een normatief karakter. Positief scoren is gerelateerd aan schoolsucces en impliciete waarden en normen over samenwerken: 'mijn uiterste best doen', 'een goed burger zijn', 'goede cijfers halen', 'mijzelf uitdagen om leerprestaties te verbeteren', 'hard werken', 'doelen kennen waaraan mijn school dit jaar werkt'. En: 'docenten hebben het in de gaten wanneer ik mijn best doe', 'docenten erkennen vriendelijke en behulpzame studenten', 'ik vind het leuk om met ander studenten aan projecten te werken', 'andere studenten zien mij als een leider'¹. De ruimte voor studenten om onderwijspraktijken, samenwerkingsvormen en beleid te onderzoeken en ter discussie te stellen en te veranderen, lijkt in deze benadering afwezig. In een instrumentele benadering dragen studenten niet bij aan besluitvorming op klas-, curriculum- en organisatieniveau. Studenten worden benaderd als consument, niet of minder als partner. Als we studenten daartoe wél uitdagen, raakt *student voice* aan de machtsrelaties in het onderwijs. Het is daarom interessant hoe ver de participatie van studenten in de praktijk reikt.

Niveaus van participatie

Mitra onderscheidt drie niveaus van participatie in the pyramid of *student voice* (Mitra 2005; Mitra & Gross, 2009). Aan de basis van de pyramide (being heard) wordt naar de mening van studenten gevraagd via bijvoorbeeld enquêtes. Zij krijgen een stem zonder verantwoordelijkheid en beslissingsruimte. Studenten worden geraadpleegd, besluitvorming ligt bij de volwassenen. Het niveau daarboven is partnerschap (*collaboration*). Studenten en staf werken samen aan opgaven en oplossingen. Het is gedeelde verantwoordelijkheid, waarbij studenten meebeslissen over belangrijke keuzes. Op het hoogste niveau zijn studenten in de lead (*leadership*). Studenten hebben de bevoegdheid en de verantwoordelijkheid om activiteiten en projecten te initiëren, te implementeren en (projectbepalende en richtinggevende) besluiten te nemen in onderwijs, onderzoek en organisatie. Studenten hebben regie over hun eigen onderwijs en onderzoek (maatwerk/eige-

¹ Dit model en de vragenlijst is vertaald en toegepast in Nederland door Paalman, de Jager & Taks (2017).

naarschap), maar ook op organisatieniveau, bijvoorbeeld de voorzittersrol in een medezeggenschapsorgaan. De visualisering van Mitra in een piramide suggereert dat de onderste trede voorwaardelijk is voor de hogere treden en dat het wenselijk is het hoogste niveau te bereiken. Deze interpretatie is te eenvoudig, want álle niveaus zijn van waarde.

Figuur 1: uitingsvormen van student voice en kenmerken van de samenwerking (Op basis van Mitra, 2005)

Controversieel karakter van student voice

Het instrumentele karakter van *student voice* ontstijgen vereist dat studenten niet alleen gehoord worden, maar volwaardig meewerken in partnerschappen en *studentleadership*. Verschillende casestudies rapporteren dat zulke vormen van participatie leiden tot motivatie, zelfbewustzijn, studentwelzijn, studieresultaten, gemeenschapszin, brede vorming en geloofwaardig burgerschapsonderwijs (Cook-Sather, Bovill & Felten, 2014; Healy, Flint & Harrington, 2014). Jongeren die participeren en leiderschap tonen, hebben het vermogen om energie bij anderen los te maken en hen te inspireren. *"In this way students lift up people in their communities, often despite structural political and social marginalization"* (Lyons, Brasof & Baron, 2020, p. 2). De studies geven ook aan dat de kwaliteit van de samenwerking voorwaarde is voor succes. Als participatie niet goed wordt ingericht werkt het zelfs averechts. Dit is extra reden om de voorwaarden voor realisatie van de positieve effecten van participatie te benoemen. Het gaat daarbij in alle gevallen om openheid en respect, maar in verdergaande vormen van participatie ook om gelijkwaardigheid, wederkerigheid, gedeelde verantwoordelijkheid en op het hoogste niveau om autonomie en onafhankelijkheid. Tevens wordt gewezen op inclusiviteit, dat álle studenten participeren (Cook-Sather, Bovill & Felten 2014; Bovill 2017; Mitra & Gross 2009).

Student voice is controversieel. Het raakt vraagstukken van macht en inclusie: wie bepaalt en wie doet mee? Verschillende factoren belemmeren verdergaande participatie (Fielding 2001; Fletcher, 2014; Lyons, Brasof & Baron, 2020; Millard & Moore-Cherry, 2015). De staf blokkeert de ontwikkeling van *student voice* als hij de stem van de student voor eigen doeleinden gebruikt (fondsenwerving, reclame) en geen ruimte geeft aan studenten vanwege dwingende externe eisen zoals die van de beroepsgroep of inspectie. Ook de manier waarop we ons onderwijs organiseren kan blokkerend werken door selectie- en uitsluitingsmechanismen, gesloten systeemafspraken (leeropbrengsten, kpi's) die zich lastig verdragen met de open leerprocessen en onvoorspelbare uitkomsten van partnerschappen en door het niet faciliteren van participatie (professionalisering, geld, tijd, studiepunten, passend taalgebruik). Ook kunnen studenten zichzelf diskwalificeren (weet ik wel genoeg, kan ik dat wel?). De diversiteit van *student voice* kan ondermijnd worden als de 'uitverkoren' enkeling ten onrechte ervan uit gaat namens alle studenten te spreken. Versterkt door het prijzen, overdrijven en romantiseren van de getoonde kwaliteiten van deze enkele student, wordt onfeilbaarheid van de student gesuggereerd. Genoemde gevaren van onder andere *white-washing*, *show-boating* en *tokenism* vragen om expliciete verantwoording van de mate waarin en de manier waarop álle studenten kunnen participeren in de school (Fletcher, 2014). Dit raakt in de kern het democratische gehalte van de hogeschool.

Begripsafbakening student voice

De eerste drie deelvragen van het onderzoek kunnen nu worden beantwoord. *Student voice* heeft betekenis voor de ontwikkeling van de student en de hogeschool (zichtbaar in studieresultaten, studentwelzijn, gemeenschapszin en burgerschap) bij een combinatie van verschillende vormen van participatie waarbij studenten zelf bijdragen aan de vormgeving van het eigen onderwijs, onderzoek en organisatie van de school. *Student voice* manifesteert zich in de hogeschool als democratisch instituut waar:

1. naar studenten geluisterd wordt op een open en respectvolle manier (*being heard*);
2. studenten opgenomen zijn in partnerschappen waarbinnen staf en studenten samen verantwoordelijkheid nemen voor (her)ontwerp, uitvoering en evaluatie van onderwijs en onderzoek en die gebaseerd zijn op gelijkwaardigheid en wederkerigheid (*pedagogical partnership*);
3. studenten mede leiding geven aan en opgenomen zijn in de collectieve besluitvorming van de hogeschool door mee te beslissen over strategie, beleid en uitvoering van onderzoeks- en onderwijsbeleid op alle niveaus van de hogeschool (*collaborative leadership*).

Student voice wordt zichtbaar in verschillende domeinen (klas, curriculum en organisatie-niveau) en betreft alle zaken in en rond de school waarover studenten formeel en informeel kunnen meebeslissen, individueel en collectief. In deze studie is daarom gekozen voor een open definitie van Adam Fletcher: '*Sound out defines student voice as any expression of any learner about anything related to learning, school or education*' (Fletcher, 2017, p. 58). Deze brede definitie doet recht aan het feit dat studenten zelf mede invulling geven aan wat *student voice* is en op welke manier dit in de school vorm krijgt.

4. *Student Voice* op De Haagse Hogeschool

De twee empirische deelvragen betreffen de manier waarop *student voice* zich in De Haagse Hogeschool manifesteert en hoe deze, ondersteund met kennis uit de literatuur, kan worden versterkt. We starten met de vraag in hoeverre studenten zichzelf gehoord voelen, waarna we ingaan op de verschillende vormen van participatie en hoe deze worden gewaardeerd door studenten in de medezeggenschap en in het reguliere onderwijs en onderzoek.

Welkom maar nog niet gehoord

In de open interviews is aan het begin van het vooronderzoek de vraag gesteld 'Wanneer voel jij je als student binnen De Haagse Hogeschool gehoord?'. Studenten voelen zich gehoord als er sprake is van openheid, respect, gelijkwaardigheid, wederkerigheid en van uitwisseling van inhoudelijke informatie en argumenten. Hoewel de ondervraagde studenten zich allemaal welkom voelen op de school, vindt een meerderheid dat de school meer zijn best kan doen om naar studenten te luisteren, hun inbreng serieus te nemen en te verwerken in nieuw beleid. Met de literatuur kunnen we dit verschil duiden. Naast openheid, respect en gelijkwaardigheid en wederkerigheid, wordt in de literatuur het belang van *leadership* benadrukt: zélf mede invulling en richting geven aan onderwijs, onderzoek en beleid, op individueel en collectief niveau. De groep studenten in de medezeggenschap is positiever over de mate waarin zij zich gehoord voelen, dan de groep studenten die niet allemaal in de medezeggenschap participeren. Zo is het gemiddeld 'rapportcijfer' voor de mate waarin studenten zich gehoord weten in de eerste groep een 6, 8 en in de tweede groep een 6. Studenten willen overigens wel meepraten en meebeslissen over het eigen onderwijs en opleidingsbeleid (64%), met name over zaken als toetsbeleid, roostering, examens, studiefaciliteiten en de communicatie in het algemeen.

(Niet-)participeren in de formele medezeggenschap

In de formele medezeggenschap is de participatiegraad van studenten en medewerkers laag. Slechts 7,5% van de stemgerechtigden heeft bij de verkiezingen in juni 2020 ge-

stemd. Van de 280 zetels zijn 64 kandidaten zonder verkiezing benoemd. In faculteitsraden zijn 10 studentzetels en 7 personeelszetels vacant, in opleidingscommissies zijn 43 personeelszetels en 27 studentzetels vacant. Een derde van de medezeggenschapszetels is niet vervuld.

“Je kan niet als student invloed uitoefenen op het beleid, tenzij je zelf in de medezeggenschap gaat. Voor veel studenten is dat een stap te ver, maar ze willen wel invloed uitoefenen. Democratie is de stem van de mensen en in ons geval de stem van de studenten en docenten horen.”

(Student BRV De Haagse Hogeschool, open interviewronde)

Een ruime meerderheid van de ondervraagde studenten in de halfopen interviews geeft aan géén interesse te hebben in de actieve medezeggenschap. In deze halfopen interviews worden verschillende redenen genoemd om je niet verkiesbaar te stellen. Er is onbekendheid met de medezeggenschap. Studenten weten niet wat het is en hoe zij invloed kunnen hebben. Ook ontbreekt onder de studenten die ervoor kiezen níet te participeren het vertrouwen dat ze werkelijk invloed hebben. Eerdere negatieve ervaringen met het delen van je mening in de school versterken dit gevoel. Andere prioriteiten (gezin, werk, hobby) en tevredenheid met de gang van zaken zijn eveneens redenen om niet te participeren. Ook twijfels over de eigen competenties leiden ertoe dat studenten zich niet verkiesbaar stellen.

Waardering van de participatie in de formele medezeggenschap

Positieve effecten van participatie vragen volgens de literatuur om openheid, respect, gelijkwaardigheid, wederkerigheid en gezamenlijke verantwoordelijkheid. Het formele overlegklimaat in De Haagse Hogeschool wordt door de studenten die actief zijn in de medezeggenschap, positief gewaardeerd.

Tabel 1 *Discussie in de formele medezeggenschappen (N=28) - Frequenties in percentages*

	Zeer oneens	Oneens	Eens	Zeer eens
Ik heb het gevoel daadwerkelijk te kunnen bijdragen aan het gesprek en de besluitvorming	4	7	64	25
Er wordt goed naar elkaars argumenten geluisterd	0	4	61	36
De voorzitter spant zich in om iedereen het woord te geven	4	11	36	50
De inbreng van iedereen weegt even zwaar	0	21	54	25
Studenten durven alles te zeggen wat zij vinden	7	32	39	21

Het overlegklimaat in de formele medezeggenschap wordt positief beoordeeld (zie tabellen 1 en 2). De meesten ervaren dat zij daadwerkelijk kunnen bijdragen aan het gesprek en de besluitvorming, dat er goed naar elkaars argumenten wordt geluisterd, dat de voorzitter zich inspant om iedereen het woord te geven en dat de inbreng van iedereen even zwaar weegt. Een meerderheid vindt dat er sprake is van een harmonieus overlegklimaat, waarin dialoog sterker is dan strijd, en dat er een ontspannen sfeer heerst van respect en gezamenlijkheid.

Tabel 2 *Waardering van het overlegklimaat in de medezeggenschap (N=32) -Frequenties in percentages*

	(Zeer) eens	Gematigd oordeel	(Zeer) oneens
Harmonieus (versus conflict)	63	25	19
Dialoog (versus strijd)	66	13	22
Ontspannen (versus gespannen)	63	19	19
Respectvol (versus disrespectvol)	72	9	19
Gezamenlijk (versus ieder voor zich)	59	16	25

Maar er is ook winst te boeken. De voorzitter van het overleg is meestal afkomstig uit de personeelsgeleding (70%) en de agenda van het management is meestal leidend. Een kleine minderheid van de studenten (9%) geeft aan zélf een agenda te hebben en specifieke doelen te willen realiseren. En hoewel de meeste studenten aangeven dat zij alles durven te zeggen wat ze vinden (60%), geeft 37% aan nog nooit een kritische vraag over de opleiding te hebben gesteld. Bijna de helft van de studenten geeft aan zich geremd te voelen aangaande de eigen inbreng (48%). Tenslotte vindt alleen 42% dat er sprake is van een sterk inhoudelijk debat. De overlegvergaderingen kunnen volgens de studenten aan kracht winnen door het inhoudelijk debat te inspireren en te versterken.

Van de kant van de student kan, volgens de studenten in de medezeggenschap, het inhoudelijk debat versterkt worden door (meer) tijd te nemen voor raadpleging van de achterban, dossier-onderzoek, agenda- en strategiebepaling en deliberatie. Meer dan de helft van de studenten geeft aan dat dit niet gebeurt. Bevorderlijk voor de ervaring van studenten dat hun stem ertoe doet, lijkt: luisteren naar studenten, ze als gelijkwaardig gesprekspartner zien, hun vraagstukken serieus nemen, hun inbreng als gezamenlijke opgave zien en openstaan voor nieuwe inzichten en oplossingsrichtingen. Daarnaast wordt gewezen het belang van professionalisering, het faciliteren van medezeggenschapsactiviteiten, en het tijdig aanleveren van stukken.

Waardering van participatie in onderzoek en onderwijs

Ook in onderwijs en onderzoek van de hogeschool krijgt participatie vorm op verschillende niveaus.

Being heard

Hoewel docenten studenten vriendelijk bejegenen, komt het vaak voor dat zij mails van studenten niet (tijdig) beantwoorden en het werk van studenten niet altijd binnen de afgesproken termijn nakijken. Studenten worden structureel gehoord via de Nationale Studenten Enquête (NSE) en met (schriftelijke) onderwijsbeoordelingen. Minder dan de helft van de studenten vult enquêtes in, iets meer studenten werken mee aan mondelinge evaluaties (60%). Maar liefst driekwart van de studenten geeft aan dat terugkoppeling over resultaten ontbreekt, waarmee deze basale vorm (*being heard*) niet aan de voorwaarden voldoet om van betekenis te zijn voor leren en ontwikkeling van studenten.

Collaboration

Studenten en staf kunnen samenwerken aan ontwerp en uitvoering van onderwijs, onderzoek en beleid. Meepraten gebeurt wel, maar lang niet altijd. Slechts 2 van de 17 studenten geeft aan bij curriculumherziening te zijn betrokken geweest. Soms worden studenten betrokken bij organisatorische zaken bijvoorbeeld in de vorm van *trial lectures* van aspirant docenten. Dat niet wordt teruggekoppeld waarom de voorkeur van studenten hierna wordt genegeerd, maakt dat studenten zich proefkonijn voelen in plaats van partner. Driekwart van de studenten geeft aan nooit vooraf betrokken te zijn geweest bij de ontwikkeling van het eigen onderwijs. Studenten in de half-open interviews geven aan dat wijziging van een programma soms per mail wordt meegedeeld en dat studenten achteraf om hun mening wordt gevraagd. Oneigenlijk vinden studenten deze vorm van betrokkenheid. Samen uitvoering geven aan onderwijs en onderzoek is in De Haagse Hogeschool volgens de respondenten een uitzondering. Studenten staan daar wel positief tegenover. Het zou hen meer motiveren als wordt gewerkt vanuit vragen die bij studenten leven. Studenten vinden dat de opleidingen meer moeten doen om studenten ook bij onderzoekstaken volwaardig te betrekken. De participatie van studenten in partnerschappen die het enthousiasme en de gemeenschapszin versterken, is beperkt en voorbehouden aan een selectie van studenten.

Leadership

Het participatieniveau waarop *studentleadership* wordt verondersteld, vraagt waardering en wederzijdse aanmoediging van het kritisch en onafhankelijk denken zowel in de formele medezeggenschap als in de klas. De groep studenten in de medezeggenschap is positiever over de mate waarin studenten uitgedaagd worden kritisch en onafhankelijk te zijn,

dan de gemengde groep studenten. Maar ook in deze groep geeft slechts 37% aan dat er in de lessen ruimte is voor conflicterende visies in de lesstof of over maatschappelijke vraagstukken. De ruimte voor een eigen onafhankelijk geluid van studenten is soms begrensd. De studenten die we in de halfopen interviews spraken laten meer terughoudendheid zien. Minder dan de helft van hen geeft aan dat een scherp inhoudelijk debat wordt aangemoedigd in de klas en dat studenten worden aangemoedigd kritische vragen te stellen. Het lijkt erop dat studenten in de medezeggenschap zich ook in de klas minder geremd voelen dan studenten die niet in de medezeggenschap zitten.

Leadership kan ook zichtbaar worden in de ruimte die er is om zelf richting te geven aan inhoud en tempo van de eigen studie. Deze ruimte lijkt beperkt. Slechts 33% van de studenten in de medezeggenschap geeft aan dat de opleiding open staat voor individuele wensen ten aanzien van de inhoud en voortgang van de studie. En maar liefst 89% onderschrijft de stelling "*Hier geldt 'regels zijn regels', als je ervan af wil of moet wijken word je doorverwezen naar een examencommissie of decaan*". Slechts 16% van de studenten in de medezeggenschap ervaart dat de opleiding meedenkt met de student als deze niet aan deze regels kan voldoen. De eigen inbreng van de student is noch in de formele medezeggenschap, noch in het onderwijs en onderzoek breed zichtbaar.

Belemmerende en bevorderende factoren

In de (half-) open interviews is een aantal factoren benoemd dat vergaande studentparticipatie beïnvloedt. We noemden al de kenmerken van een positief overlegklimaat waarbij studenten en hogeschool elk verantwoordelijkheid hebben in voorbereiding en houding en gedrag tijdens het overleg. Daarnaast is de ruimte voor inbreng van studenten, zowel als het gaat om het geven van feedback aan de docent als om het ruimte maken voor de student in partnerschappen bij ontwerp, uitvoering en evaluatie van onderzoek, sterk docent afhankelijk. Het karakter van de docent (open, sociaal, leergierig) bepaalt volgens studenten of deze alle meningen serieus zal bespreken of dat hij deze negeert of defensief benadert.

"Sommige docenten hebben echt een passie. En bij sommige docenten heb ik het gevoel dat het ze niet echt interesseert: ik ben hier, ik moet lesgeven, ik moet wel zorgen dat jij slaagt, dus daar doe ik alles aan, maar dat is het eigenlijk."

(Studente TIS De Haagse Hogeschool, open interviewronde)

Als individuele omstandigheden hier om vragen kan een beroep gedaan worden op decanen, vertrouwenspersonen en examencommissies. Ook dat is persoonsafhankelijk. Dit wordt door decanen en vertrouwenspersonen bevestigd.

“Ik denk wel eens, waar is het begonnen dat we studenten als een lastig bijproduct zijn gaan zien? (...) Veel docenten zitten op de vakinhoud, zij zénden. Dat er gedacht wordt ‘alle studenten frauderen’, dat gedacht wordt vanuit achterdocht (...) Maar mogen studenten nog fouten maken? Als ze fouten maken worden jonge mensen gestraft. Maar dan denk ik, jongens... hoe léren we dan?”

(Decaan De Haagse Hogeschool, open interviewronde)

De drie decanen en drie vertrouwenspersonen wijzen op schaalgrootte, toegenomen regeldruk en het diepgaand beïnvloeden van het primaire proces door algemeen geldende efficiënte bedrijfsprocessen, die de professionele ruimte van docenten, onbedoeld en onbewust, verkleinen. Het vraagt moed van docenten om ruimte te maken voor studenten als daarvoor afgeweken moet worden van de algemene regels. Een klimaat van onderling vertrouwen en veiligheid vraagt om leiderschap dat open leerprocessen faciliteert, ruimte laat aan professionals en studenten op de werkvloer en een daarop aansluitende visie heeft op de ontwikkeling van jonge professionals. Daar waar dit leiderschap ontbreekt, blijft volgens onze gesprekspartners participatie van studenten begrensd.

Adviezen voor het verruimen van participatie van studenten liggen in lijn met de genoemde factoren: een bestuurscultuur die krachtig open leerprocessen ondersteunt, daartoe professionele ruimte van onderzoekers/docenten vergroot, van het management vraagt zich uit te spreken over leren en ontwikkelen van student, staf en hogeschool en daartoe een veilig en ambitieus leer- en werkklimaat inricht samen met álle spelers in de leergemeenschap.

5. Conclusie

Student voice als concept kent verschillende invullingen. Ook in het onderwijs wordt *student voice* op verschillende wijzen geïmplementeerd. Om *tokenism* en andere vormen van instrumentalisatie te vermijden is het van belang om de participatie van studenten serieus te nemen door ons instituut te democratiseren. Verschillende vormen van participatie (*being heard*, *collaboration* en *leadership*) waarin openheid, respect, gelijkwaardigheid en wederkerigheid zichtbaar worden, dragen bij aan beroepsvoorbereiding en ook aan het meegeven van bagage voor heel het leven. De resultaten van dit vooronderzoek naar participatie in De Haagse Hogeschool laten zien dat *student voice* zich vooral manifesteert op het meest basale niveau, *being heard*. Positieve effecten zullen beperkt blijven vanwege gebrek aan openheid en respect: de bevraagde studenten geven aan dat de resultaten nauwelijks worden teruggekoppeld en zichtbaar worden verwerkt. Verdergaande vormen van participatie (*collaboration* en *leadership*) komen wel voor maar zijn voor-

behouden aan *the happy few*. Het lijkt lang niet voor iedereen mogelijk om in gelijkwaardige partnerschappen eigen leerroutes uit te stippelen en mee te beslissen over de ontwikkeling en uitvoering van onderwijs, onderzoek en beleid. In de formele medezeggenschap wordt positiever geoordeeld over de mate waarin en de manier waarop studenten kunnen participeren dan in de reguliere onderwijs- en onderwijssetting. De respondenten hebben tegelijkertijd weinig interesse in participatie in de formele medezeggenschap. Naast een ondersteunend overlegklimaat stelt verdergaande studentparticipatie eisen aan de leer- en werkcontext: regelruimte en verantwoordingsdruk, cultuur van de opleiding, leiderschap en sturingsfilosofie. Het versterken van *student voice* moet vooral gezocht worden in het doorbreken van blokkerende regelsystemen en ontwikkeling van waarden en normen over democratisering van de school op alle niveaus in de organisatie. Dit opdat de student niet alleen wordt gehoord, maar daadwerkelijk kan meebeslissen.

Discussie

Deze voorstudie kent beperkingen die verder onderzoek rechtvaardigen. Zo is de doelgroep die is ondervraagd relatief beperkt en is de actieve en meer betrokken student die lid is van een medezeggenschapsorgaan oververtegenwoordigd. Dit kan ertoe leiden dat de resultaten op onderdelen te positieve uitkomsten laten zien. Verschillen werden zichtbaar tussen de groep respondenten die uit medezeggenschappers bestond (enquête) en de gemengde groep (half-open interviews). Daarnaast kan de respons ook vooral studenten betreffen met een hogere betrokkenheid. De enquête is verstuurd onder alle studenten in de medezeggenschap; de respons was 29%. Een aantal studenten rapporteerden enquête-moeheid en gebrek aan vertrouwen in zichtbare verwerking van de resultaten in nieuw beleid, hetgeen de medewerkingsbereidheid tempert.

Literatuur

- Boeijs H. (2002). A purposeful approach to the constant comparative method in the analysis of qualitative interviews. *Qual Quant*, 36, pp.391-409. <https://doi.org/10.1023/A:1020909529486>
- Bovill, C., Cook-Sather, A., Felten, P., Millard, L. & Moore-Cherry, N. (2016). Addressing potential challenges in co-creating learning and teaching: overcoming resistance, institutional norms and ensuring inclusivity in student-staf partnerships. *Higher Education*, 71(2), pp.195-208
- Bovill, C. (2017). A Framework to Explore Roles within Student-Staf Partnerships in Higher Education. Which Students are partners, when, and in what ways. In: *International Journal for Students as Partners* 1(1): 1-5. <https://mulpress.mcmaster.ca/ijsap/article/view/3062/2770>

- Brasof, M. (2015). *Student Voice and School Governance. Distributed Leadership to Youth and Adults*. London: Routledge.
- Charteris, J. & Smardon, D. (2019). The Politics of Student Voice: unraveling the multiple discourses articulated in school. *Cambridge Journal of Education* 49(1): 93-110. <https://doi.org/10.1080/0305764X.2018.1444144>
- Cook-Sather, A., Bovill, C. & Felten, P. (2014). *Engaging Students as Partners in Learning and Teaching. A Guide for Faculty*. San Francisco: Jossey-Bass.
- De Haagse Hogeschool (2017). *Let's Change. You. Us. The World. Onderwijsvisie en kader*. Den Haag: De Haagse Hogeschool
- De Haagse Hogeschool (2019). *Wereldburgers in een lerende samenleving. De Haagse Hogeschool op weg naar 2020*. Den Haag: De Haagse Hogeschool.
- Fielding, M. (2001). Beyond the Rhetoric of Student Voice: new departures or new constraints in the transformation 21st... *FORUM*, 43(2): 100-112. <https://doi.org/10.2304/forum.2001.43.2.1>
- Fletcher, A. (2014). *The Guide of Meaningful Student Involvement*. Olympia, AW: Soundout. Retrieved from sountout.org, p.40.
- Fletcher, A. (2017). *Student Voice Revolution. The Meaningful Student Involvement Handbook*. Olympia: CommonAction.
- Healy, M., Flint, A. & Harrington, K. (2014). *Engagement through partnership: students as partners in learning and teaching in higher education*. The Higher Education Academy.
- Lyons, L. & Brasof, M. & Baron, C. (2020). Measuring Mechanisms of Student Voice: Development and Validation of Student Leadership Capacity Building Scales. In: *EARA open*, iss.1. <https://doi.org/10.1177/2332858420902066>
- Mitra, D.L. (2005). Increasing Student Voice and Moving Toward Youth Leadership. *The Prevention Researcher*. 13(1): 7-10. <https://doi.org/10.1177/1741143209334577>
- Mitra, D.L. & Gross, S.J. (2009). Increasing Student Voice in High School Reform; Building Partnerships, Improving Outcomes. *Educational Management Administration & Leadership*. 37:522, pp. 521-543. <http://dx.doi.org/10.1177/1741143209334577>
- Mitra, D. (2018). Student Voice in secondary schools. The possibility of a deeper change. *Journal of Educational Administration*, 56(5), pp.473-87. <https://doi.org/10.1108/JEA-01-2018-0007>
- Quaglia, R.J. & Corso, M.J. (2014). *Student Voice. The Instrument of Change*. USA: Corwin.